

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Organizace pro děti v krizové situaci ve městě Zlín

Bakalářská práce

Vedoucí práce:
Mgr. Hana Francová

Autor práce:
Alice Chudárková

2009

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá krizovými situacemi v životě dětí a mládeže a organizacemi, které jim v těchto situacích pomáhají. Dílčím cílem bylo zmapování nejčastěji se vyskytujících krizových situací a zjištění, zda zlínské děti vědí, kam se v případě nouze obrátit.

Při práci jsem využila metod kvantitativních i kvalitativních. Zvolenou technikou u kvantitativního výzkumu byl dotazník pro děti a mládež, u kvalitativního výzkumu u odborných pracovníků jednotlivých organizací jsem použila techniku polostandardizovaného rozhovoru.

Výzkumem byla potvrzena hypotéza předpokládající, že děti a mládež ve městě Zlín jsou nedostatečně informováni o možnostech pomoci v případě krizové situace. Sociální pracovníci upozorňují, že je důležitá primární prevence – preventivní programy ve školách, na ulicích a v nízkoprahových zařízeních.

Organizace ve Zlíně nabízí celou řadu primárních i sekundárních preventivních programů. Od volnočasových aktivit přes přednášky ve školách až po psychologické poradenství. Ty umožňují dětem získat větší rozhled, pokud jde o jejich práva a povinnosti, a získat jistotu pro případ, že se ocitnou v těžce řešitelné životní situaci.

Výsledky výzkumu prokázaly, že zde ještě existuje značný prostor pro edukaci žáků základních škol v tomto směru. Zpracované výsledky byly předány odborným pracovníkům organizací, s nimiž byl veden rozhovor, a dále budou sloužit jako zpětná vazba pro jejich práci. Bakalářská práce může sloužit k přehodnocení efektivnosti programů pro žáky základních škol a může vést ke zvýšení počtu přednášek pořádaných pro žáky ve školách.

Abstract

The Bachelor thesis deals with crisis situations in the lives of children and young people, as well as with organizations that help them in such situations. Its partial aim was mapping the most frequent crisis situations and finding whether the children of the city of Zlín knew where to turn in the case of need.

I made use of both quantitative and qualitative methods in elaborating the thesis. The technique chosen for the quantitative research was that of a questionnaire for children and young people; as to the qualitative research of professionals from organizations, I used the technique of semi-standardized interviews.

The research confirmed the hypothesis that assumed that children and young people in the city of Zlín were informed insufficiently about the possibilities of help in the case of a crisis situation. Social workers warn that primary prevention is important – preventive programmes at schools, in the streets and in low-threshold facilities.

Organizations in the city of Zlín offer a number of both primary and secondary preventive programmes, from spare-time activities through lectures at schools up to psychological counselling. Such programmes enable children to gain better knowledge of their rights and duties as well as to acquire certainty in case they get into a hard-to-solve life situation.

The results of the research proved that there was still considerable space for the education of primary school pupils in this respect. The results processed were passed over to the professionals from the organizations where the interview had taken place, and further they will serve as a feedback for their work. The Bachelor thesis may serve for re-evaluation of the effectiveness of programmes for primary school pupils and lead to an increase in numbers of lectures organized for the pupils at schools.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s využitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 17. 8. 2009

Podpis:

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Haně Francové za odborné vedení, cenné rady, připomínky a trpělivost při zpracování této bakalářské práce.

Obsah

Úvod	7
1. Současný stav.....	8
1.1 Charakteristika krizové situace	8
1.1.1 Vymezení pojmu	8
1.1.2 Schopnost zvládat krizové situace v období škol. věku a dospívání	8
1.2 Časté krizové situace.....	9
1.2.1 Rozvod	9
1.2.2 Šikana.....	11
1.2.3 Týrání a zneužívání dětí.....	13
1.2.4 Závislost na drogách a alkoholu	16
1.3 Organizace, které pomáhají	18
1.3.1 Unie Kompas	18
1.3.4 Domino	24
1.3.5 Policie	25
1.3.6 OSPOD	25
2. Cíle a hypotézy	27
2.1 Cíl práce	27
2.2 Hypotéza	27
3. Metodika	28
3.1 Metody výzkumu	28
3.1.1 Dotazník.....	28
3.1.2 Rozhovor.....	28
3.2 Charakteristika zkoumaného souboru.....	29
4. Výsledky.....	30
4.1 Dotazník pro žáky základních škol	30
4.2 Polostandardizovaný rozhovor s odbornými pracovníky zařízení.....	38
5. Diskuze	42
6. Závěr	46
7. Klíčová slova.....	48
8. Seznam použitých zdrojů	49
9. Přílohy	53

Úvod

Téma práce Organizace pro děti v krizové situaci ve městě Zlín může vzbudit zájem rodičů, kteří většinou jako první zaznamenávají u svých dětí výskyt nějaké krizové situace, nebo i odborníků, kteří se zaměřují na vypracování preventivních a pomocných programů při ochraně dětí před vznikem nebo následky takové situace.

Účelem volby tématu této bakalářské práce je snaha upozornit na fakt, že děti se během svého vývoje dostávají do různých krizových situací. Ty si sice dokáží pojmenovat podle svého, ale nemění to nic na naléhavosti jejich situace. V práci se zaměřuji na charakteristiku pojmu krizová situace, na schopnost zvládnutí určitých situací u dětí v období školního věku a dospívání a na popis některých nejčastěji se vyskytujících situací, jako je rozvod, šikana, týrání nebo závislosti, a důsledky pro dítě, které mohou z takové krize vyplynout. Nepochybně ovlivňují další psychosociální život dítěte. Proto se dále zaměřuji na organizace, které by měly být vždy nablízku a v dohlednu, když dítě potřebuje pomoc. Měly by eliminovat riziko vzniku těchto situací nebo alespoň snížit následky po proběhlé krizi. Popisuji podrobněji činnost a programy, které nízkoprahové organizace ve Zlíně nejen pro žáky základních škol poskytují, a činnost Policie České republiky a orgánu sociálně právní ochrany dětí v rámci prevence.

Cílem práce není vymezit veškeré krizové situace a všechna zařízení, která pomáhají v takových situacích. Jde o zviditelnění problému, jakým je nedostatečná informovanost dětí, pokud se ocitnou v nelehké životní situaci. Děti se svěřit dokáží, ale pokud nevědí komu, nemůžeme jim pomoci.

Ve výzkumu jsem využila metod kvantitativních i kvalitativních. Zvolenou technikou kvantitativního výzkumu byl standardizovaný dotazník. U metody kvalitativního výzkumu byla použita technika polostandardizovaného rozhovoru.

1. Současný stav

1.1 Charakteristika krizové situace

1.1.1 Vymezení pojmu

Charakteristickými znaky krize jsou negativní pocity, narušení pocitu bezpečí, bezradnost, silná úzkost. Důsledkem je narušení psychické rovnováhy jako následek náhlého vyhocení situace či dlouhodobé kumulace problémových situací. Dobré zvládnutí problému spočívá v nalezení vhodného způsobu řešení a má následný pozitivní vliv na další vývoj jedince. V opačném případě má krize vliv na změnu v jednání dítěte, které může být nepřiměřené, až zkratkovité (26). Díky krizím děti mohou získat zkušenost, že všechno nepříjemné lze překonat. Krizová situace se ovšem nesmí zastavit na mrtvém bodě, ale musí v dítěti vzbudit sílu k boji, hledání řešení, naději. Potřebuje ochranu a pocit bezpečí, které mu poskytuje rodina (23).

V různých rodinách se objevuje různé množství drobných či větších konfliktů, hádek a vzájemného nepochopení. Ventilace rozdílných názorů na běžné životní problémy má své výhody a nevýhody. Předmětem sporů a konfliktů v rodině se stává téměř vše, velmi ostře se diskutuje, kompromisy nejsou přijímány, každý z partnerů stojí zarputile na svém stanovisku. Na druhé straně je možné dojít k řadě pozitivních řešení nebo pozitivním kompromisům při otevřené a rovnoprávné debatě.

1.1.2 Schopnost zvládat krizové situace v období školního věku a dospívání

Psychologické výzkumy dokazují, že děti právě v tomto období jsou nejcitlivější na rodinný nesoulad, krize či případný rozvod rodičů. Ve věku kolem deseti let si již dokáží uvědomit, že existují dvě mocnosti, které mohou významně ovlivnit jejich životní jistotu. Jde o rozvod nebo smrt rodičů (13).

Rozvoj myšlení mladších školáků se projeví používáním takové strategie uvažování, která se řídí základními zákony logiky a respektuje vlastnosti poznávané reality, ať už v její aktuální podobě nebo na úrovni zažitých zkušeností. Logické myšlení není ale ještě tak zafixováno, aby mohlo fungovat v jiných než známých a srozumitelných situacích.

Když má dítě řešit problém, o němž mnoho neví a nemá s ním potřebnou zkušenost, použije spíše vývojově nižší, primitivnější strategii uvažování. Stejně tak se bude chovat i v zátěžové situaci.

Dospívání (10–20 let) představuje specifickou životní etapu, která má svoje typické znaky v rámci životního cyklu a svůj objektivní i subjektivní význam. Je to období hledání a přehodnocování, v němž má jedinec zvládnout vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a vytvořit si subjektivně uspokojivou, zralejší formu vlastní identity. Dospívání se projevuje změnami v oblasti citového prožívání – kolísavostí emočního ladění, větší labilitou, dráždivostí, tendencí reagovat přecitlivěle i na běžné podněty a nárůstem emočního zmatku (26).

1.2 Časté krizové situace

1.2.1 Rozvod

Rozvod je období naplněné stresem a frustrací důležitých lidských potřeb (25). Vždy dlouhodobě poznamená všechny zúčastněné osoby, tj. rodiče, blízké osoby a o to více děti, které se v situaci špatně orientují a nedokáží ji pochopit. Rodinným rozvratem a rozvodem je výrazně ohrožen zdravý vývoj osobnosti dítěte. Reakce dítěte je různá v určitých obdobích vývoje jeho osobnosti, ale neexistuje věk, ve kterém by dítě netrpělo. Rozvod může být považován za určité základní společenské sanační opatření, které má zamezit nesouladu a těžkým konfliktům mezi manžely, má skončit problematické spolužití a umožnit další životní perspektivy. Tyto očekávané pozitivní změny se však ne vždy naplňují a objevují, naopak dochází k další frustraci, stresu a konfliktům i v době po rozvodu. Rozvod je jen formálně právním ukončením manželského vztahu dvou jedinců, nikoli ukončením utrpení a starostí (13).

Dítětem rozumíme každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se vztahuje na dítě, není zletilosti dosaženo dříve. Nezletilým je fyzická osoba až do dovršení osmnáctého roku věku, kdy nabývá způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu (9).

Co dítě od rodiny očekává

Rodina je důležitou součástí identity školáka (v mladším a středním školním věku). Dítě považuje svou příslušnost k rodině za samozřejmost, která zároveň funguje jako emoční zázemí i opora jeho osobní prestiže. Rodina zatím uspokojuje většinu jeho potřeb. Školák začíná chápat mnohé rodičovské postoje a jejich motivaci, umí se v rodinných vztazích lépe orientovat. V dobře fungující rodině jsou rodiče samozřejmým zdrojem emoční opory. Dítě školního věku si představuje, že takto tomu bude navždycky, rozhodně by to považovalo za nejlepší řešení. Ve funkční rodině projevují její členové své emoce vůči ostatním, umí o nich diskutovat, vysvětlit je, ale umí je samozřejmě i ovládat. Dítě se zde učí chápat vlastní i cizí emoční prožitky, učí se kdy a jak je ovládat.

Co adolescent očekává od rodiny

Rodina je stále důležitým sociálním zázemím, i když se od ní pubescenti začínají odpoutávat a osamostatňovat. (Volnočasové instituce ovlivňují jak sociální zařazení pubescenta, tak rozvoj jeho schopností a dovedností. Mohou kompenzovat negativní vliv rodiny i školní neúspěšnosti.) Učí se brát ohled na jiné, ale tato schopnost se rozvíjí dost pomalu. O potřebách svých rodičů teenageři příliš neuvažují, a pokud o nich vědí, neberou je vážně (26).

Co znamená rozvrat rodiny pro dítě

Narušené vztahy mezi rodiči je připraví o výše uvedené zkušenosti. Rozpad rodiny představuje značnou zátěž pro děti školního věku. Rodiče jsou často svými osobními problémy tak zaměstnáni, že dětské potřeby nevnímají. Ztrácí se jistota existence rodinného zázemí. Protože samozřejmost stálosti rodiny představovala základ trvalosti jejich světa, otřese její rozpad celkovou jistotou dítěte ve smyslu „nemůžeš-li se spolehnout na své rodiče, nemůžeš se spolehnout na nic“. V této zátěžové situaci začnou mnohé děti, v rámci regresivních obranných reakcí, znovu reagovat egocentricky (26). Vztah rodič – dítě je nejzranitelnější ve chvíli, kdy se dítě poprvé dozví o hrozícím rozvodu, nebo v případě, že jeden z rodičů odejde ze společné

domácnosti. Náklonnost dítěte k rodičům může zmizet okamžitě, protože se jejich bolest a zraněné city transformují v nenávisť. Naopak láska a důvěra některých dětí v rodiče je tak hluboká, že přetrvává dlouhodobý, vřelý, pozitivní a oboustranně láskyplný vztah mezi rodičem a dítětem **(30)**.

Co znamená rozvrat rodiny pro adolescenta

Jestliže rodina neplní dobře své funkce nebo rodiče s dítětem nežijí, bývá vazba na rodiče deformovaná, nemohou se vytvořit běžné funkční vazby. Vzájemné citové vztahy jsou slabé či neadekvátní. Někdy může být dospívající neschopen přiměřeného osamostatnění, jelikož nemá vzor, který by mohl napodobovat **(26)**. Psychický stav adolescenta má v sobě rozpor, který nelze vyjasnit. Dítě se rodiči odcizí a může k dřívější autoritě chovat nenávisť, která potlačila dřívější lásku. Později se to může projevit na vztahu ke své budoucí, vlastní rodině. Mohou z nich být lepší manželé, otcové a zeťové, případně manželky, matky a snachy. Na druhé straně dospívající muž, který nedokáže ocenit význam otce ve svém životě, si nedokáže jasně uvědomit vlastní důležitost v životě svých dětí **(30)**.

1.2.2 Šikana

Vymezení pojmu

V právní praxi bývá pojem šikana používán jako synonymum pro „úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu a které útočí na jeho důstojnost". Z hlediska výkladu pojmu šikanování není důležité, zda k němu dochází slovními útoky, fyzickou formou nebo hrozbou násilí. Rozhodující je, kdy se tak děje úmyslně.

Dále musí být splněny tyto podmínky:

- pachatel se dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu tak, jak jsou vymezeny v trestním zákoně,
- musí být prokázán úmysl pachatele dopustit se takového jednání a míra společenské nebezpečnosti,
- jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně **(15)**.

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy. V místech jeho výskytu dochází u žáků ke ztrátě pocitu bezpečí, který je nezbytný pro harmonický rozvoj osobnosti a efektivní výuku. Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skryta. Tak i při relativně malé intenzitě šikany může u jejích obětí docházet k závažným psychickým traumatům s dlouhodobými následky a k postupné deformaci vztahů v kolektivu (16).

Průvodní jevy a důsledky šikany pro oběť

Šikanované dítě zůstává nejčastěji osamocené, bez kamarádů, je zaražené, posmutnělé. Projevují se poruchy spánku, zhoršení prospěchu, depresivní stavy. U oběti můžeme pozorovat psychosomatické obtíže – bolest břicha, hlavy apod. Dítě nerado chodí do školy, může dojít až ke záškoláctví. Pohmožděniny a jiná zranění nedokáže vysvětlit. Psychické i fyzické zdraví je dlouhodobě, někdy i nezvratně poškozeno. Mezi nejzávažnější následky šikany patří suicidní tendence oběti. U obětí i svědků vede šikanování k nedůvěře k autoritám a ztrátě iluzí o společnosti, která by každému člověku měla poskytnout ochranu proti jakékoli formě násilí. Tito lidé se v mládí „naučí“, že nikdo není schopen zajistit ochranu a bezpečnost slabým a bezbranným, a tudíž nemá vlastně cenu proti bezpráví něco dělat (6).

Závažnost následků šikanování u obětí závisí na tom, jaké míry destruktivní síly šikanování dosáhlo a zda bylo krátkodobé nebo dlouhodobé. Důležitá je i míra obranyschopnosti oběti. U obětí pokročilých stádií šikanování jsou následky velmi závažné, dotýkají se celé osobnosti a zřejmě mají celoživotní charakter. Může dojít ke zlomení oběti, rozbití její identity a nastolení trvalého pocitu bezmoci, závislé otrocké poddajnosti a věrnosti agresorovi. Při dlouhodobějším brutálním šikanování se oběť často zhroutí a propukne u ní panická hrůza ze zabití, skutečný strach o život. Někdy se může zdát, že se oběť docela rychle zotavila. Tělesná zranění se rychle zahojí a člověk působí normálně. Duševní poranění je však hluboké a zacelení jen povrchní. Stačí větší zátěž v meziosobní oblasti a objeví se zraněná osobnost bývalé oběti (11).

1.2.3 Týrání a zneužívání dětí

Za „týrání“ ve smyslu trestního zákona se považuje zlé nakládání se svěřenou osobou vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které postižená osoba pro jeho krutost, bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako těžké příkoří. Skutečnost, že nemluvně pociťuje jednání pachatele jako těžké příkoří, lze vyvodit např. z jeho nářku a úlekových reakcí. Trvalost pachatelova jednání je nutno posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání; není nutné, aby šlo o jednání soustavné ani aby vznikly následky na zdraví.

V praxi se nejčastěji vyskytuje týrání fyzické, spojené prakticky vždy s týráním psychickým, přinejmenším ve smyslu obav z dalšího týrání. Není však vyloučeno ani týrání pouze psychické – zavírání do temné místnosti, deptání dítěte výhrůžkami, nadávkami, vzbuzováním strachu, výsměchem apod. (7).

Syndrom CAN

Definice: Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (sy. CAN) je soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech zdravotního stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, především v rodině. Je výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Za týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte se považuje jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele nebo jiné osoby vůči dítěti, které poškozují tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt. Nejčastějším jevem, ale zároveň nejhůře prokazatelným, je psychické týrání dítěte. Nejčastěji jsou pachateli osoby z nejbližšího okolí dítěte.

Definice a následky tělesného týrání

Nejčastější známkou fyzického týrání jsou modřiny, popáleniny. Typický způsob popálení je od cigaretového oharku. Fyzicky týrané děti jsou páleny na místech, která se běžně při vyšetřování dětí neodhalují, např. na chodidlech. Opaření vařící vodou je časté zvláště u kojenců a batolat. U 15–20 % dětí se objevují fraktury většinou dlouhých kostí

nebo žeber. Po úderu nebo nárazu do hlavy tvrdým předmětem může vzniknout poranění centrálního nervového systému. Dalšími příznaky nepřiměřeného zacházení mohou být poranění očí, vyražené zuby nebo poranění nitrobřišních orgánů (18).

Definice a následky psychického týrání

Podstatou psychického týrání a šikanování je zesměšňování, nevhodné kritizování, ponižování a terorizování dítěte v soukromí i na veřejnosti, nebo naopak nepřiměřené nároky na ně. Rodič ignoruje adekvátní potřeby dítěte a vědomě je terorizuje. V dítěti postupně narůstá pocit neštěstí, podceňování, neúspěšnosti a beznaděje. Navenek je dítě samotářské, bez kamarádů, mnohdy vystaveno šikanování spolužáků. Psychické týrání dítěte zahrnuje též zřeknutí se dítěte, resp. prosazování ústavní péče a výchovy. Typickým znakem psychického týrání je zamykání ve sklepě, na toaletě nebo ve chlévě se zvířaty. U dětí psychicky týraných se zhoršuje školní prospěch, objevují se nevysvětlitelné teploty, bolesti břicha, bolesti hlavy, pomočování i pokálení. Podobné příznaky jsou popisovány u dětí, o které rodiče nadměrně pečují. Nejčastější forma psychického mučení je tam, kde jsou spory o to, kým bude vychováváno, s kým bude žít, s kým se smí či nesmí stýkat. Tato situace je v mnoha rodinách v rozvodovém řízení.

Šikanování se obvykle definuje jako agrese, které se dopouští jedinec nebo skupina vůči jedinci nebo skupině víceméně bezbranným, ať už pro fyzickou nebo jinou slabost nebo nemožnost účinné obrany. Za charakteristické se považuje opakování agrese vůči téže oběti (18).

Definice a následky sexuálního týrání a zneužívání

CSA, tedy Child Sexual Abuse, znamená pohlavní zneužívání dětí. Při úvahách o normalitě sexuálního chování v našem kulturně-historickém okruhu hraje nejdůležitější roli předpoklad pokrevní nespřízněnosti i požadavek adekvátní věkové zralosti sexuálních partnerů, resp. nepřijatelnost sexuálních aktivit dospělých či dospívajících jedinců s prepubertálními dětmi, a to i v případě jejich eventuálního „souhlasu“ (lze jen obtížně předpokládat, že se v těchto případech jedná skutečně

o souhlas informovaný). V České republice je tento trestný čin definován fyzickým kontaktem vedoucím k pohlavnímu vzrušení **(31)**.

Klinická manifestace sexuálně zneužitého dítěte je specifická a nespecifická. Specifickými symptomy jsou například pohlavně přenosné choroby, včetně HIV/AIDS, ragády a poranění oblasti anální a genitální, hematomy na pohlaví, známky deflorace u nezletilé, gravidita. Nespecifickými symptomy mohou být poruchy spánku, enkompresie nebo enureza, bolesti břicha, nechutenství, zvracení, poruchy řeči, okusování nehtů nebo cucání palce, zhoršení prospěchu, fobie, tiky, hysterie, asociální chování, ztráta sebehodnocení, psychosomatické potíže, deprese, narkomanie, promiskuita nebo prostituce, útoky z domova **(18)**.

Následky zneužití na další partnerský a sexuální život obětí jsou průkazné. Velký podíl žen sexuálně zneužitých v dětství je nacházen mezi prostitutkami, toxikomankami, alkoholičkami, ale například i mezi ženami pokoušejícími se o sebevraždu. Nejsou výjimkou pacienti s psychiatrickou diagnózou (deprese, poruchy příjmu potravy, poruchy osobnosti atd.). Intrafamiliární – tedy incestní zneužívání mívá následky nejtragičtější. Vede totiž k závažnému narušení interpersonálních vztahů mezi členy rodiny a vytváří patologické způsoby komunikace **(31)**.

Pachatelé vykazují specifické předchozí podmínky, charakteristiky osobnosti nebo rizikové faktory, které odpovídají také osobám, jež děti nezneužívají. Kvůli souvislosti sexuality a agrese jsou zvláště nebezpečné tyto kombinace osobnostních rysů:

- nedostatečné sebeovládání,
- snížená schopnost kontroly sexuálních a agresivních impulzů,
- sklon k zlostným výlevům,
- bezohlednost,
- opakované „krachy“ v oblasti vztahů, školy nebo povolání.

To znamená, že jde o dospělé, kteří se častěji dostávají do problémových situací a kteří neumějí dostatečně zvládat své krize a konflikty. V této souvislosti jsou zmiňovány osobnosti nestabilní, zaostalé nebo stojící na okraji společnosti a sociálně málo

integrované, lidé s psychickými onemocněními nebo se závislostí na alkoholu, se sklonem ke zvýšené konzumaci alkoholu a drog (14).

Zanedbávání péče

Zanedbávání péče je nejčastějším projevem sy. CAN. Může, ale nemusí probíhat současně s týráním dítěte.

Zanedbávání péče nejčastěji pozorují a posléze popisují sousedé v místě bydliště nebo učitelé dítěte.

U zanedbávaných dětí je charakteristická:

- retardace vývoje, včetně netypického průběhu růstové křivky,
- opakovaná absence dítěte při pozvání na preventivní prohlídky a očkování v souladu s vyhláškou č. 56/1997 Sb., kterou se stanoví obsah a časové rozmezí preventivních prohlídek, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- nerespektování zdravotníky doporučených postupů,
- vyšší úrazovost (18).

U zanedbávání dětí – úmyslné nepěči – jde především o záměrné nepodávání stravy v dostatečném množství a kvalitě, nedostatečné ošacení, bydlení, nezajištění alespoň základních potřeb dětí. Obě formy ubližování dětem v oblasti tělesné velmi úzce souvisejí, stejně tak jako psychické a emocionální zanedbávání – psychická deprivace dětském věku (31).

1.2.4 Závislost na drogách a alkoholu

Definice a důsledky závislostí

Závislost je charakteristická zejména ztrátou kontroly, změnou tolerance, neschopností abstinovat, ztrátou jiných zájmů a zanedbávání rodiny a práce.

Závislost má mnoho negativních důsledků ve všech oblastech života – má ničivý vliv na rodinu postiženého i mezilidské vztahy obecně, klesá výkonnost i schopnost pracovat, mizí motivace k čemukoliv kromě zajištění dávky, devastuje se osobnost (21).

Centrální popisnou charakteristikou syndromu závislosti je touha (často silná, někdy přemáhající) brát psychoaktivní látky, které mohou avšak nemusí být lékařsky předepsány, alkohol nebo tabák. K diagnóze závislosti se obvykle vyžaduje, aby během posledního roku došlo ke třem nebo více z následujících jevů:

- silná touha nebo pocit puzení užívat látku,
- potíže v kontrole užívání látky, a to pokud jde o začátek a ukončení, nebo množství látky,
- tělesný odvykací stav, jestliže je látka užívána s úmyslem zmenšit jeho příznaky, což je zřejmé z typického odvykacího syndromu pro tu kterou látku,
- průkaz tolerance jako vyžadování vyšších dávek látek, aby se dosáhlo účinku, původně vyvolanými nižšími dávkami,
- postupné zanedbávání jiných potěšení nebo zájmů ve prospěch užívané psychoaktivní látky a zvýšené množství času k získání nebo užívání látky nebo zotavení se z jejího účinku,
- pokračování v užívání přes jasný důkaz zjevně škodlivých následků poškození jater nebo toxické poškození myšlení.

Podstatnou charakteristikou syndromu závislosti je užívání psychoaktivní látky nebo touha po užívání určité látky. Jedinec si uvědomuje, že má puzení užívat drogy, což se běžně projevuje během pokusů zastavit nebo kontrolovat užívání (19).

Problémové užívání drog je podle EMCDDA definováno jako injekční užívání drog anebo dlouhodobé či pravidelné užívání opiátů či drog amfetaminového typu (vyjímaje extázi – MDMA) nebo kokainu. V ČR jsou do odhadů počtu problémových uživatelů drog zahrnuti uživatelé metamfetaminu (pervitinu) a opiátů, tedy heroinu a buprenorfinu (Subutexu). Důsledky jsou vždy závažné. Od somatických komplikací, přes získané infekce spojené s užíváním drog (HIV, VHC, VHB), po úmrtí způsobené předávkováním drogami (5).

Alkohol je nejčastěji užívanou psychoaktivní látkou (tj. látkou, která ovlivňuje psychické funkce). V malém množství má povzbudivý účinek, ve větším pak působí tlumivě, snižuje úzkost, u většiny lidí zlepšuje celkové naladění a poměrně často zvyšuje pravděpodobnost agresivního jednání (21).

Společnými známkami zneužívání alkoholu a drog mohou být např. ubývání alkoholu a prášků v domácnosti, ztráty peněz a cennějších předmětů, změna přátel a kamarádů – tendence těchto kamarádů se rodičům vyhýbat, zhoršení vzhledu a péče o zevnějšek, náhlé zhoršení školního prospěchu, ztráta zájmu o učení, podrážděnost, přecitlivělost, tendence vyhýbat se rodičům a v konfliktech odcházet z domova, problémy s úřady a se zákonem, drobné krádeže v obchodech, výtržnictví, rvačky. Některý z uvedených příznaků sám o sobě ještě nemusí mnoho znamenat. Pozornost bychom měli zbystřit, když se jich vyskytne více pohromadě (19).

1.3 Organizace, které pomáhají

1.3.1 Unie Kompas

Občanské sdružení bylo založeno v roce 1997. Zaměřuje se zejména na děti, mládež a lidi v nouzi. Posláním sdružení je pomoc těmto skupinám ve všech oblastech lidského života – duševní a tělesné, tedy morální, zdravotní, právní, duchovní i hmotné. Její činnost je založena na křesťanských hodnotách a principech.

Sociální služby, které poskytuje:

- **T klub** – nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
- **Šlikr** – nízkoprahový klub pro mládež (nepůsobí ve Zlíně)
- **Klíč** – terénní práce s dětmi a mládeží
- **Logos** – poradna pro děti, dospívající a jejich rodiče
- **Osobní asistence** (určena pro seniory)

Pomocí těchto služeb naplňuje pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, což z rozhodnutí Ministerstva práce a sociálních věcí zahrnuje vyhledávání dětí, na které se sociálně-právní ochrana vztahuje, činnost zaměřenou na ochranu dětí před škodlivými

vlivy a předcházení jejich vzniku, zřízení a provoz zařízení sociálněvýchovné činnosti, zřizování a provoz výchovně rekreačních táborů pro děti. Z rozhodnutí Krajského úřadu Zlínského kraje činnosti zahrnují pomoc rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, poskytování nebo zprostředkování poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené, v rámci poradenské činnosti pořádání přednášek a kurzů zaměřených na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou.

Cílovou skupinou **T-Klubu** i terénního programu **Klíč** provozovaného ve Zlíně jsou především děti a dospívající ve věku 9–18 (21) let, kteří se ocitli v obtížných životních situacích. Posláním klubu i terénního programu je zabezpečit prostor pro uskutečnění pozitivních změn v životě dětí a dospívajících, informace, odbornou pomoc a podporu na základě dobrovolnosti, individuálních potřeb a partnerského přístupu.

Princip nízkoprahovosti:

- návštěvníci klubu nemusí o sobě podávat žádné osobní informace,
- za základní nabízené služby nemusí nic platit,
- zapojení do programu není podmíněno pravidelnou účastí,
- mohou kdykoliv přijít a odejít v průběhu provozní doby,
- po dobu pobytu v klubu mají možnost volby činností (neorganizovaný, organizovaný program).

Nabídka služeb klubu:

- bezpečný prostor pro trávení volného času,
- odborné poradenství,
- pomoc s přípravou do školy,
- krizová intervence,
- prostor, vybavení a podpora pro realizaci vlastních aktivit,
- vybavení a prostor pro volnočasové aktivity.

Nabídka služeb terénního programu Klíč:

- odborné poradenství,
- pomoc s přípravou do školy,
- krizová intervence,
- prostor, vybavení a podporu pro realizaci vlastních aktivit.

Logos – poradna pro děti, dospívající a jejich rodiče nabízí např. individuální konzultace (krátkodobé i dlouhodobé), krizovou intervenci, skupinu výcviku rozvoje sociálněpsychologických dovedností pro mládež, sociálněpsychologicky podpůrnou skupinu zejména pro děti s ADHD, letní pobyty pro děti s ADHD. Primární cílovou skupinou jsou děti, dospívající a mladí dospělí ve věku 7 – 21 let ze Zlínského kraje, kteří se ocitli v obtížných životních situacích, děti a dospívající se syndromem ADHD (ADD), dospívající, kteří potřebují podporu a doprovod obdobím adolescence. Sekundární cílovou skupinou jsou rodiče či jiní blízcí rodinní příslušníci klientů z primární cílové skupiny.

Občanské sdružení se také zabývá přednáškovou činností na školách. Přednášky jsou vedeny dobrovolníky interaktivní formou a mohou mít i dlouhodobý charakter (29).

1.3.2 Fond ohrožených dětí

Fond ohrožených dětí je občanské sdružení na pomoc týraným, zanedbávaným, zneužívaným opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým dětem s působností na celém území České republiky.

Pobočka FOD Zlín je dle zákona č. 108/2006 o sociálních službách registrována jako sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi. Jako pověřená osoba podle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí vykonává na základě pověření MPSV sociálně-právní ochranu dětí:

- vyhledávání dětí, na které se sociálně-právní ochrana zaměřuje (týrané, zneužívané, zanedbávané i jinak sociálně ohrožené děti), a poskytování potřebné pomoci podle

potřeby ve spolupráci s příslušnými státními orgány či jinými institucemi na ochranu dětí,

- vykonávání další činnosti zaměřené na ochranu dětí před škodlivými vlivy,
- poradenská a hmotná pomoc potřebným rodinám s dětmi či náhradním rodinám,
- pomoc dětem, které po dosažení zletilosti odcházejí z dětských domovů a jiných zařízení náhradní výchovné péče, integrovat se do společnosti poradenskou a sociální pomocí či zprostředkování dalších kontaktů se sociálním prostředím,
- vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny, dále jejich oznamování a navrhování krajskému úřadu atd.

Cílem projektu je poskytovat rodinám s dětmi sociálně aktivizační služby. Poskytovat jim podporu pomocí sociální služby, která jim umožní, aby děti mohly zůstat ve svém přirozeném sociálním prostředí. Jedná se o celkovou práci s rodinou, popřípadě asistenci pracovníků FOD u předávání dítěte či asistenci při styku rodiče s dítětem v případě vyhrocených situací mezi rodiči.

Fond ohrožených dětí také provádí soustavné dlouhodobé sanace rodin. S jejich přispěním se daří stabilizovat rodinné prostředí natolik, že děti mohou zůstat ve své biologické rodině.

V rámci sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi se pobočka věnuje např. podpoře a nácviku rodičovského chování, vč. vedení hospodaření a udržování domácnosti, podpoře a nácviku sociálních kompetencí, jednání na úřadech apod. Zaměřuje se na výchovné, vzdělávací i aktivizační činnosti, pomáhá při zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, poskytuje i sociálně terapeutické činnosti a pomáhá při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. FOD uvedené činnosti poskytuje na základě:

- žádosti rodičů,
- žádosti ohrožených dětí,
- oznámení okolí (sousedů, pedagogů, rozšířené rodiny atd.),
- anonymních oznámení,
- oznámení jiných institucí,
- soudním rozhodnutím (7).

1.3.3 Onyx

Občanské sdružení Onyx vzniklo na počátku roku 2006, ve Zlíně je v provozu jeden rok. V souladu se zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách byla sdružení povolena registrace služeb kontaktního centra a terénního programu.

Kontaktní centrum (K centrum) je specializované nízkoprahové zařízení, které se svou činností zaměřuje na oblast sekundární a terciární prevence zneužívání návykových látek. Posláním Kontaktního centra je podporovat klienta v dosažení co nejvyšší míry tělesného, duševního a sociálního zdraví a co nejvyšší možné kvality života, včetně minimalizace rizik spojených s jeho životním stylem a s užíváním drog. Cílem je umožnit klientům Kontaktního centra v maximální možné míře vést a rozvíjet běžný způsob života.

Služby nabízené pracovníky K centra:

- výměnný program,
- motivační program,
- krizová intervence,
- poradenství a psychoterapie,
- hygienický servis,
- základní potravinový servis,
- zdravotní pomoc,
- drogové poradenství,
- zprostředkování léčby a dalších návazností,
- asistenční sociální servis,
- stáže pro odborníky a studenty.

Poskytované služby jsou určeny především rizikovým uživatelům návykových látek, tj. klientům s diagnózou „škodlivé užívání“ nebo „syndrom závislosti“ na návykových látkách. Služby poskytujeme také rodinám (resp. jednotlivým členům rodiny), ve

kterých se drogový problém vyskytl, a jiným blízkým osobám uživatelů – partnerům, přátelům apod.

Projekt **Streetwork Zlín** je nízkoprahová služba poskytovaná v rámci terciární drogové prevence ve Zlíně a okolí. Svou činnost zaměřuje na mapování situace drogové scény v oblasti, kde působí. Na základě zmapované situace nabízí, zprostředkovává a realizuje komplexní program „harm reduction“ a všechny další služby a druhy pomoci vydefinované cílové skupině.

Streetwork nabízí tyto služby:

- monitoring drogové scény v našem regionu,
- výměnný program zdravotnického materiálu,
- krizovou intervenci,
- poradenství a informační servis,
- zdravotní pomoc včetně provádění testů na HIV,
- asistenční služby (doprovod k lékaři, na úřady...).

Veškeré základní služby terénního programu jsou poskytovány bezplatně a jsou určeny uživatelům drog. Tato skupina se vzhledem ke specifikům nabízených služeb dále dělí: osoby závislé na návykových látkách, intravenózní uživatelé, uživatelé těkavých látek, klienti užívající, experimentátoři a mladiství uživatelé přecházející na rizikové způsoby, abstinující uživatelé. Dále je určena osobám blízkým, tj. pro rodiče, partnery, přátele, příbuzné a další blízké uživatelů drog, a také veřejnosti. Zaměřuje se na sběr infekčního materiálu a na informování veřejnosti o své práci v rámci osvětové činnosti (besedy, programy prevence).

Cílem terénní práce je minimalizovat zdravotní a sociální rizika uživatelů drog ve Zlíně a okolí a zároveň uživatele motivovat ke změně životního stylu. Neméně důležitým cílem je prevence výskytu hepatitid, HIV/AIDS a dalších infekčních onemocnění (**28**).

1.3.4 Domino

Počátek činnosti této neziskové organizace pro děti a mládež se datuje od roku 1993. Pracuje v deseti městech celého kraje. Posláním a cíli organizace jsou:

- budování centra volnočasových aktivit s plným poradenským zabezpečením,
- sociální asistence,
- sociálněvýchovná činnost včetně poradenství,
- zabezpečení mimoškolní činnosti dětí a mládeže, účelné vyplnění jejich volného času práce s organizovanými i neorganizovanými dětmi a mládeží,
- systematický rozvoj každého člena v oblastech sportovní, pohybové, hudební, dramatické, výtvarné, estetické a pracovní výchovy,
- kolektivní cítění a všestranný rozvoj osobnosti,
- podpora „Úmluvy o právech dítěte“ oprávněné zájmy dětí a mládeže ve snaze napomáhat všestrannému rozvoji mladých lidí po stránce duchovní, duševní, tělesné a sociální.

Hlavní cíle činnosti se naplňují v osmi střediscích, na která se organizace rozčlenila. Pro děti a mládež fungují:

Centrum Domino, které se snaží napomáhat všestrannému rozvoji mladých lidí po stránce duchovní, duševní, tělesné a sociální.

DOMINO prevence – provoz dětských klubů – nízkoprahové zařízení pro děti a mládež – iniciování a podpora aktivit zaměřených na ochranu dětí a mládeže před sociálně nežádoucími a negativními jevy. Prostřednictvím komunitní práce napomáhání ohroženým skupinám obyvatelstva k aktivní seberealizaci.

Dětský klub cestovatelů Domino – pořádání rekreačně ozdravných pobytů dětí a mládeže, rodin s dětmi, popř. jejich rodinných příslušníků s důrazem na prevenci sociálněpatologických jevů, kriminality mládeže a protidrogovou prevenci.

Veškerá činnost občanského sdružení je vyvíjena s cílem poskytovat dětem a mládeži ucelenou nabídku aktivit k účelnému využití jejich volného času (4).

1.3.5 Policie

Dle zákona č. 273/2008 o Policii České republiky slouží policie veřejnosti. Jejím úkolem je chránit bezpečnost osob a majetku a veřejný pořádek, předcházet trestné činnosti, plnit úkoly podle trestního řádu a plní další úkoly na úseku vnitřního pořádku a bezpečnosti svěřené jí zákony, přímo použitelnými předpisy Evropských společenství nebo mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu (17).

Zejména děti jsou pro svoji bezbrannost z hlediska prevence kriminality nejohroženější skupinou obyvatel. Na jejich výchově a zvyšování právního vědomí se vedle rodiny a školy podílejí i další instituce včetně Policie České republiky.

Na svých internetových stránkách popisuje pojem šikana, její druhy a lidská (dětská) práva a právní následky jejich porušování. Dále radí rodičům, jak se zachovat při podezření na šikanování jejich dítěte a informuje, na co preventivně upozornit začínajícího školáka. Ministerstvo vnitra České republiky zde například podrobně popisuje pojem „domácího násilí“, charakteristické rysy, práva ohrožené osoby, povinnosti policie, přehled a kontakty na intervenční centra a kontakty na neziskové organizace poskytující pomoc obětem (22).

V oblasti vzdělávání a výcviku policistů se prosazuje trend, že vedle právních a policejních disciplín reprezentuje psychologie třetí pilíř vzdělání současného policisty. Jejím úkolem je mimo jiné vybavit policisty tzv. psychologickými prostředky pro řešení standardních i konfliktních situací, ke kterým dochází při styku s občany. Psychologickými prostředky se míní účinná a adekvátní komunikace, která vede k vyřešení situace bez použití jiných prostředků jmenovaných zákonem.

Do sféry působnosti policie patří i prevence kriminality. Odborná psychologická pomoc se proto uplatňuje i na úseku policejních aktivit směřujících k předcházení kriminálním jevům (např. kriminalita mládeže, drogová kriminalita) (2).

1.3.6 OSPOD

Sociálně-právní ochrana dětí je pojmem vyjadřujícím velmi rozmanitou činnost, jejímž základem je snaha poskytnout ochranu jedné z nejzranitelnějších společenských

skupin – dětem. Činnost zahrnuje soubor opatření, jejichž hlavním úkolem je ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte, zejména ochrana práva na příznivý vývoj, a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny **(9)**.

Právní úprava sociálně-právní ochrany dětí, daná zákonem č. 359/1999 Sb., byla vyústěním úsilí upravit samostatnou normou postup státních orgánů a činnost fyzických i právnických osob směřující k zajištění práva dětí na zdravý a příznivý vývoj, práva vyrůstat v prostředí a podmínkách, kde se jim daří dobře, při respektování soukromí rodiny a práva rodičů pečovat o své děti a vychovávat je. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí proto především vymezuje působnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí v oblasti prevence, při ochraně dětí v situacích předvídaných nejen tímto zákonem, ale též zákonem o rodině. Upravuje nejen povinnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí spolupracovat s dalšími orgány ochrany dětí, především se soudy, ale také povinnost rodičů, osob odpovědných za výchovu dětí a příslušných institucí spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí **(20)**.

2. Cíle a hypotézy

2.1 Cíl práce

Cíl č. 1.

- Zjistit u dětí a mládeže znalost klíčových informací o organizacích, na které se mohou v případě krizové situace obrátit.

Cíl č. 2.

- Zjistit, jaké procento oslovených dětí se již ocitlo v krizové situaci nebo se s ní setkala. Dotaz na nejčastěji se vyskytující krizové situace.

2.2 Hypotéza

U kvantitativního výzkumu byla stanovena tato hypotéza:

Děti a mládež nevědí o možnostech dostupné odborné pomoci v případě, že se ocitnou v krizové situaci.

U kvalitativního výzkumu hypotéza stanovena nebyla. Stanovení hypotézy bude výsledkem šetření na základě zjištěných dat.

3. Metodika

3.1 Metody výzkumu

Pro tuto práci jsem využila metod kvantitativního i kvalitativního výzkumu. Jedná se tedy o výzkum kombinovaný.

3.1.1 Dotazník

Zvolenou technikou kvantitativního výzkumu vztahujícího se k cíli č. 1 byl standardizovaný dotazník.

Dotazník je vysoce efektivní technika sběru informací, jejíž kladné stránky jsou často znehodnoceny nízkou návratností (3). Dotazník byl určen pro žáky základních škol. Obsahoval celkem deset otázek, tři otázky uzavřené, které se týkaly pohlaví, věku a bydliště. Zde děti vybíraly ze dvou možných variant odpovědí. Dalších sedm otázek bylo polootevřených, kde dotazovaní vybírali z více variant jednu odpověď nebo mohli reagovat svým názorem.

V dotazníku jsem se snažila zjistit, co děti považují za krizovou situaci, zda se v nějaké ocitly a zda vědí, kam se v případě nouze obrátit o pomoc. Vzor dotazníku je v příloze č. 1.

3.1.2 Rozhovor

U metody kvalitativního výzkumu, který se vztahoval k cíli č. 2, byla použita technika polostandardizovaného rozhovoru.

Rozhovor je tradiční, dlouho používanou technikou terénního sběru informací, při které jsou informace od zkoumaných osob získávány prostřednictvím záměrně cílených otázek kladených respondentovi v rozhovoru vedeném tváří v tvář nebo telefonicky (3).

Rozhovor byl veden s vedoucími pracovníky neziskových organizací na základě šesti okruhů. U otázek nebyla možnost výběru odpovědí a nebylo přesně dáno jejich pořadí.

Pomocí rozhovoru jsem chtěla zjistit, s jakými problémy se děti a mládež obracejí na krizová centra, počet dětí, které navštíví danou organizaci a jaké preventivní

programy organizace poskytuje. Vzor záznamového archu z rozhovoru je uveden v příloze č. 2.

3.2 Charakteristika zkoumaného souboru

Cílovou skupinou byly děti a mládež základních škol 1.–9. tříd ve věku 6–15 let. Na začátku měsíce ledna jsem oslovila pět ředitelů zlínských základních škol, z toho tři přistoupili na spolupráci při výzkumu. Distribuce dotazníků i samotný výzkum byl proveden za pomoci pedagogů jednotlivých škol v průběhu měsíce ledna. Díky pomoci pedagogů byla zajištěna stoprocentní návratnost dotazníků. Formou náhodného výběru bylo zvoleno dvanáct tříd prvních i druhých stupňů škol a poté bylo osloveno 312 dětí. Při samotném vyplňování dotazníků byli pedagogové přítomni ve třídách. Přiblížili žákům důvody vyplňování dotazníků, dohlíželi, ale nezasahovali do průběhu vyplňování, mohli jen poskytnout bližší informace a vysvětlení, pokud se vyskytly nejasnosti. Osobně jsem byla přítomna v jedné z těchto tříd, kde vyplnění dotazníku trvalo necelých 45 minut.

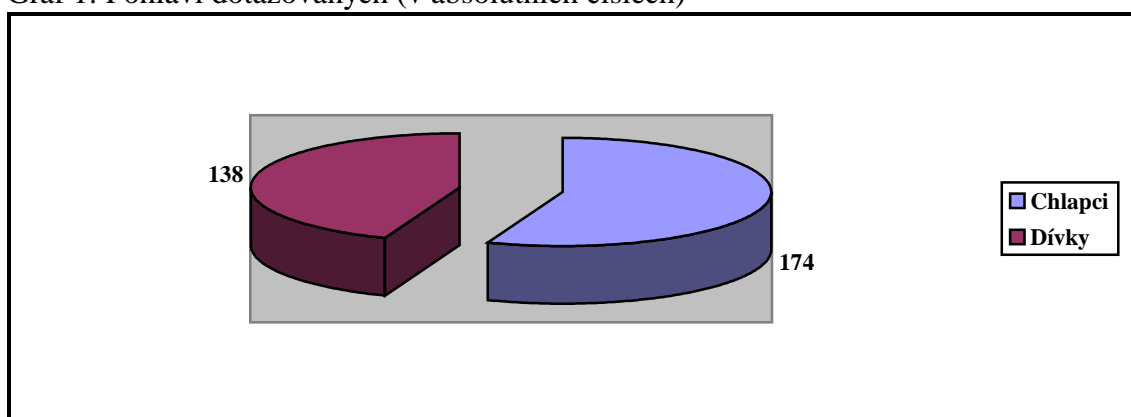
Rozhovory byly vedeny v průběhu měsíce února, a to tváří v tvář se čtyřmi vedoucími pracovníky organizací Unie Kompas, Fond ohrožených dětí, Domino, Onyx. Osloveno bylo šest organizací, z toho čtyři vyšly vstříc žádosti o rozhovor. Před samotným rozhovorem proběhlo vzájemné představení a stručná charakteristika zaměření bakalářské práce. Návštěva jedné organizace trvala přibližně 60 minut.

4. Výsledky

4.1 Dotazník pro žáky základních škol

Otázka č. 1: Jsi dívka nebo chlapec?

Graf 1: Pohlaví dotazovaných (v absolutních číslech)

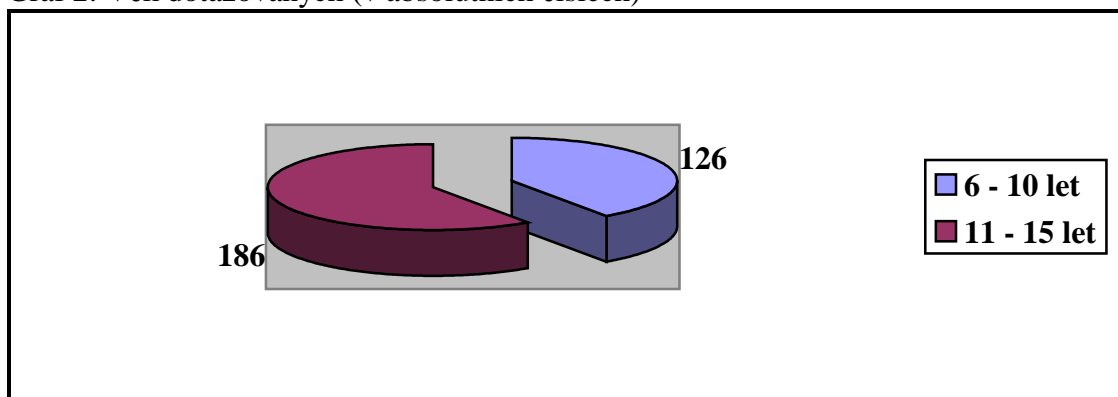

Zdroj: Vlastní výzkum

Pohlaví dotazovaných bylo téměř vyvážené, nadpoloviční většinu tvořili chlapci (174).

Otázka č. 2: Jaký je tvůj věk?

Graf 2: Věk dotazovaných (v absolutních číslech)

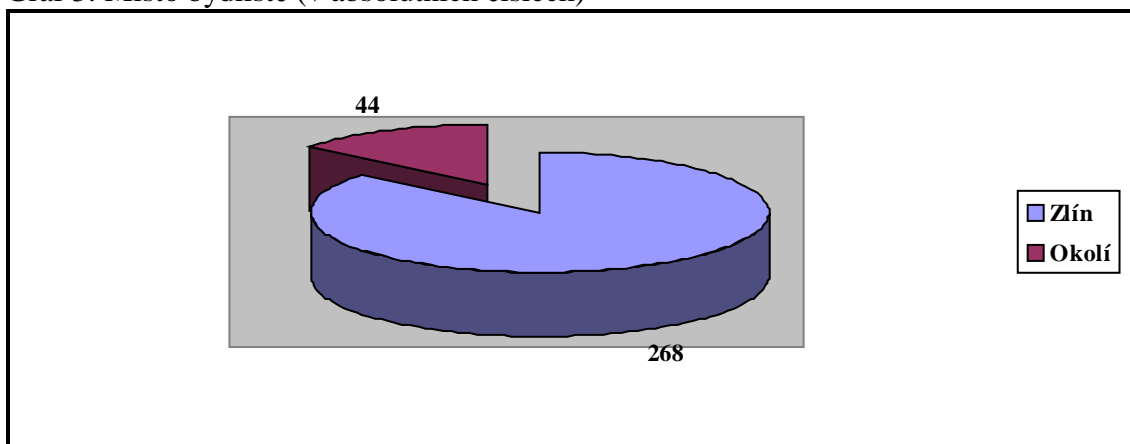

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 2 měla určit, jaký je věk respondentů. 60 % odpovídajících respondentů bylo ve věku 11 – 15 let, tedy žáci druhého stupně základní školy.

Otázka č. 3: Bydlíš ve Zlíně, nebo v okolí?

Graf 3: Místo bydliště (v absolutních číslech)

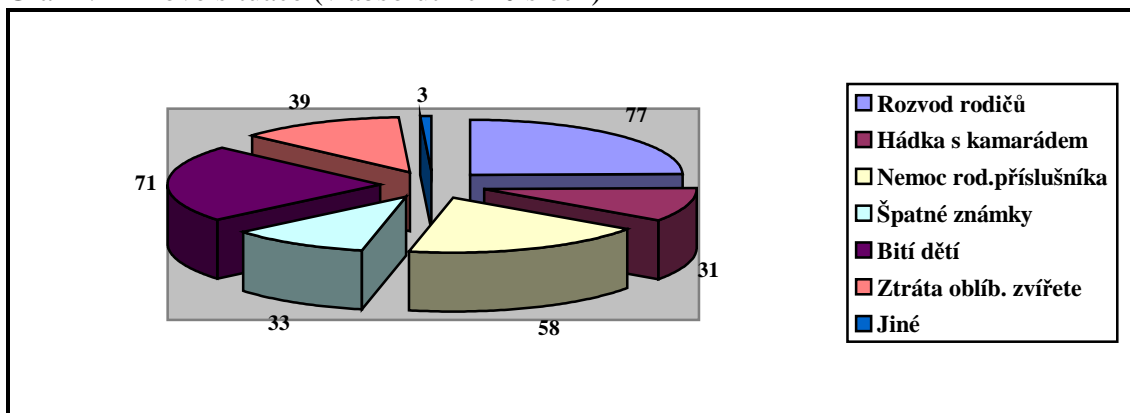

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 3 ukazuje, že 86 % dotazovaných žáků bydlí přímo ve Zlíně, ostatních 14 % bydlí v okolních městech nebo vesnicích.

Otázka č. 4: Vyber jednu situaci, kterou v životě považuješ za krizovou.

Graf 4: Krizové situace (v absolutních číslech)

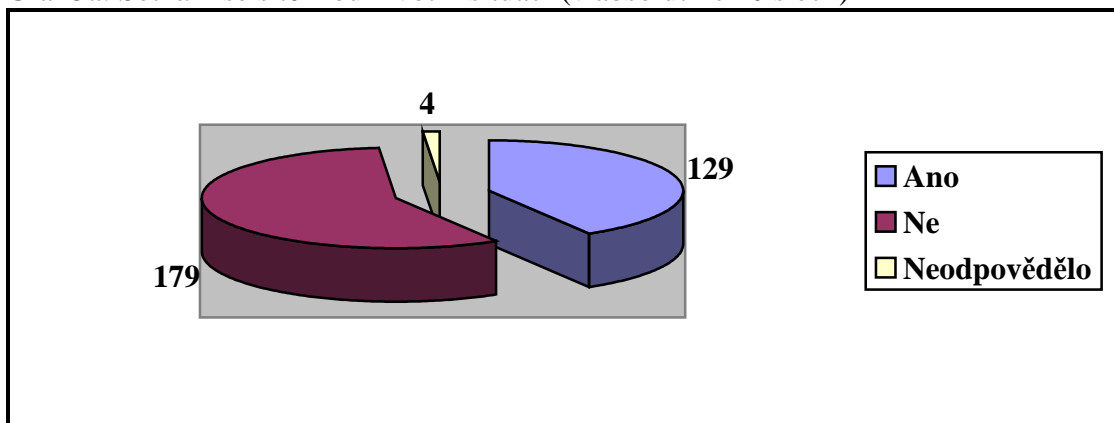
Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 4 znázorňuje, že na prvních třech místech jsou viděny jako krizové situace: rozvod rodičů (25 %), bití dětí (23 %), a nemoc rodinného příslušníka (19 %). Jako „jiné“ bylo uvedeno trestání od rodičů formou zakazování koníčků, volnočasových aktivit (PC, televize).

Otázka č. 5: Znáš někoho, kdo se již ocitl v těžké situaci a potřeboval pomoc?

Pokud ano, v jaké byl situaci?

Graf 5a: Setkání se s těžkou životní situací (v absolutních číslech)

Zdroj: Vlastní výzkum

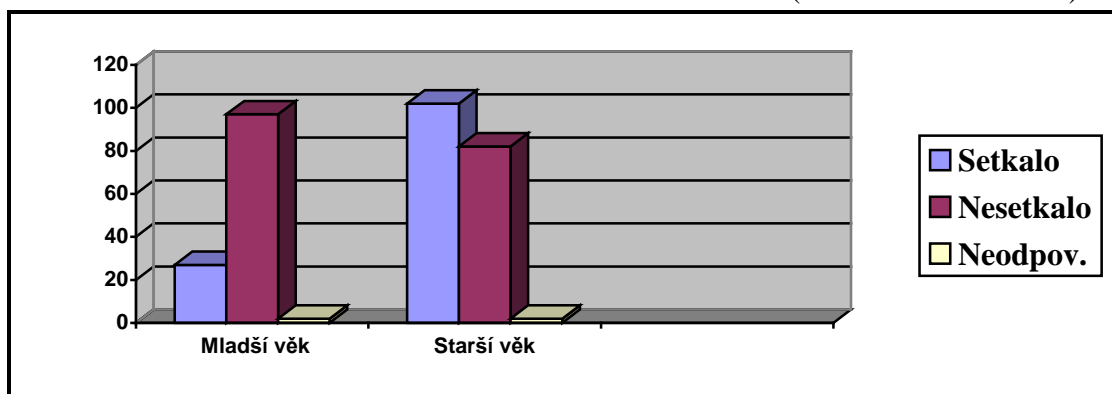
Tab. 5: Druhy krizových situací a osoby, které se v ní ocitly (v absolutních číslech)

Osoba, která se v krizové situaci ocitla - krizová situace	Počet
Já - rozvod rodičů nebo rozpad rodiny	39
Já - hádky doma (s rodiči, sourozenci)	19
Kamarád/ka - rozvod, rozpad rodiny	28
Rod. příslušník - těžká nemoc	18
Spolužák/spolužačka – psych. nátlak od spolužáků	9
Já - rozchod s přítelem, hádky	12
Neodpovědělo	4
Celkem	129

Zdroj: Vlastní výzkum

Z otázky č. 5 můžeme pozorovat, že 41 % dětí a mládeže se již setkalo ve svém životě s těžkou životní situací. Nejčastěji se objevoval rozvod, ať už v rámci vlastní rodiny nebo u kamarádů (52 %).

Graf 5b: Setkání se s těžkou životní situací vzhledem k věku (v absolutních číslech)

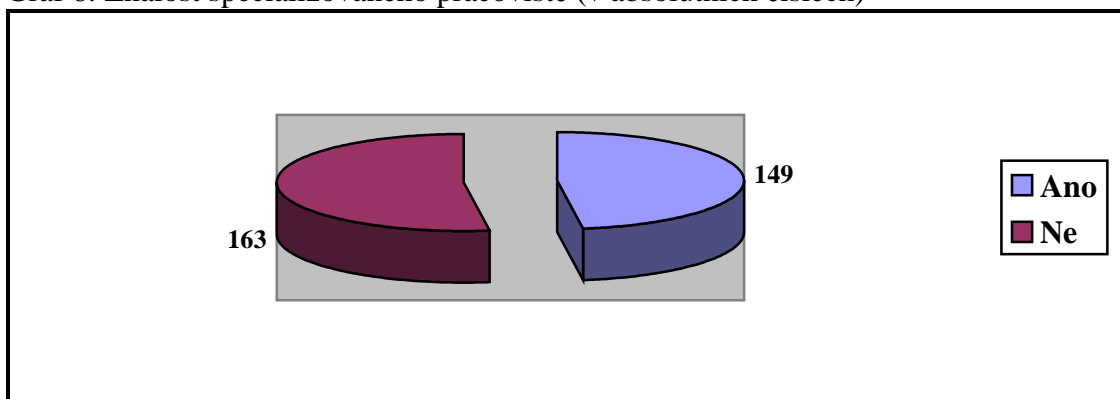
Zdroj: Vlastní výzkum

Zpracováním odpovědí u otázek č. 2 a 5 dostaneme odpověď na to, kolik dětí mladšího a staršího školního věku se již s těžkou životní situací setkalo. Celkem 129 dětí se setkalo s krizovou situací u sebe nebo ve svém blízkém okolí, z toho 79 % žáků bylo staršího školního věku, druhá část (21 %) byla mladšího školního věku. Celkem 183

dětí, z toho 53 % mladšího a 45 % staršího škol. Věku, uvedlo, že se s krizovou situací nesešlo. Čtyři děti, dvě mladšího a dvě staršího škol. věku, na otázku neodpověděly.

Otázka č. 6: Znáš nějaké specializované pracoviště, které by ti mohlo pomoci v těžké životní situaci? Jestli ano, jaké?

Graf 6: Znalost specializovaného pracoviště (v absolutních číslech)

Zdroj: Vlastní výzkum

Tab. 6: Znalost konkrétního specializovaného pracoviště (v absolutních číslech)

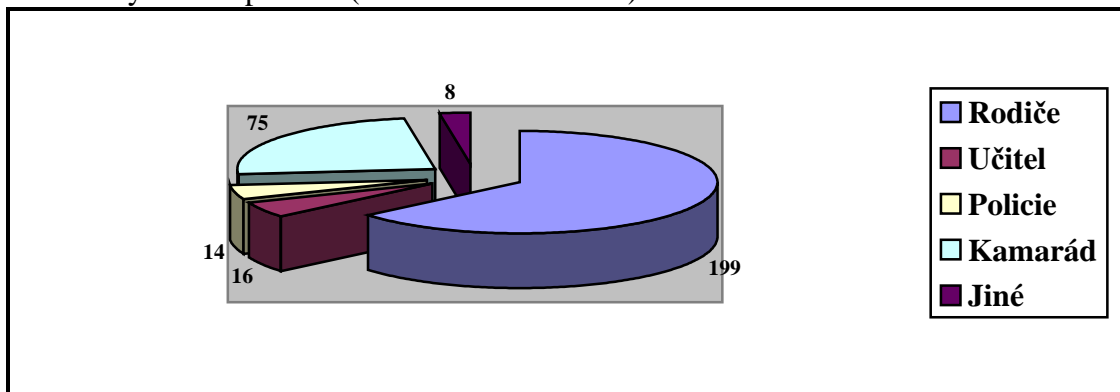
Specializované pracoviště	Počet
Policie	17
Policie, hasiči, záchranná služba	73
IZS (112)	35
Tel. číslo máme v žákovské knížce (SOS linka, jiné)	24
Celkem	149

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 6 vypovídá, že 48 % dětí a mladistvých zná specializované pracoviště, které by mu mohlo v těžké životní situaci pomoci, naopak 52 % neví, kam se obrátit. Největší počet dětí (49 %) uvedlo jako specializované pracoviště policii, hasiče a záchrannou službu. Pouhých 16 % dotazovaných má tel. číslo na SOS linku zapsáno v žákovské knížce.

Otázka č. 7: Na koho by ses obrátil/a, kdyby sis se svým problémem nevěděl/a rady?

Graf 7: Vyhledání pomoci (v absolutních číslech)

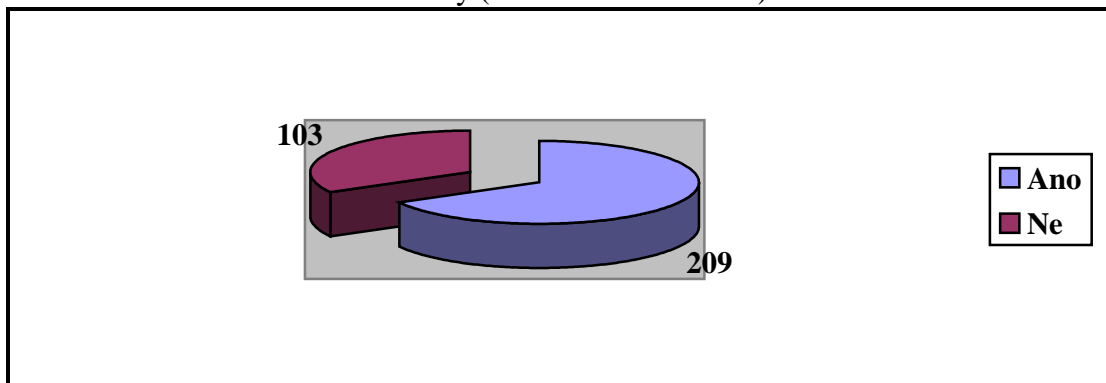

Zdroj: Vlastní výzkum

Z otázky č. 7 vidíme, že 64 % dětí a mladistvých by se nejdříve obrátilo se svým problémem na rodiče, 24 % respondentů by se světilo kamarádovi/kamarádce. 3 % uvedla jako odpověď „jiné“ školního psychologa nebo prarodiče.

Otázka č. 8: Znáš nějaké telefonní číslo na tísňovou linku? Pokud ano, jaké?

Graf 8: Telefonní číslo tísňové linky (v absolutních číslech)

Zdroj: Vlastní výzkum

67 % respondentů odpovědělo v otázce č. 8, že zná telefonní číslo na tísňovou linku. Nejčastěji uváděli policii, záchrannou službu, hasiče a evropskou tísňovou linku.

Tab. 8: Konkrétní tel. číslo tísňové linky (v absolutních číslech)

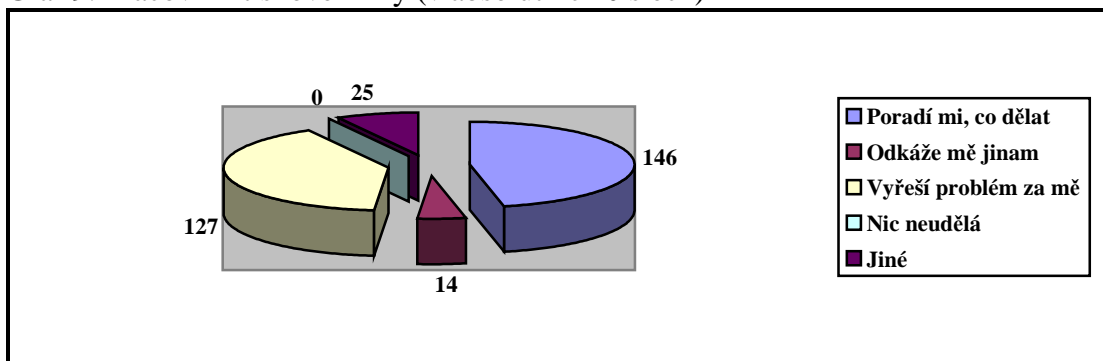
Tel. číslo	Počet
112	46
158, 155, 150	146
Tel. č. přiřazeno k nesprávnému pracovišti	17
Celkem	209

Zdroj: Vlastní výzkum

67 % respondentů zná telefonní číslo na tísňovou linku. 70 % dotazovaných zapsalo alespoň jedno z tel. čísel na policii, hasiče nebo záchrannou službu, dalších 8 % přiřadilo tato čísla k nesprávným pracovištím. 22 % uvedlo linku 112.

Otázka č. 9: Co myslíš, že udělá pracovník takové linky poté, co mu zavoláš a svěříš se mu se svým problémem?

Graf 9: Pracovník tísňové linky (v absolutních číslech)

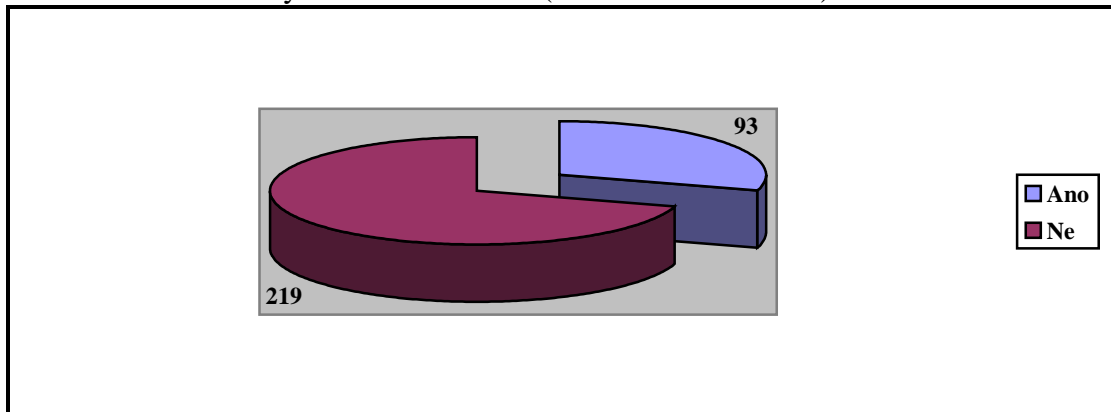
Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 9 ukazuje, že 47 % odpovídajících očekává od pracovníka tísňové linky radu, když se mu svěří se svým problémem, 41 % myslí, že pracovník vyřeší celou situaci místo něj. V možnosti „jiné“ se objevovaly odpovědi: nevím, zavolá rodičům, zavolá do školy nebo kontaktuje policii.

Otázka č. 10: Probíráte ve škole s učiteli nebo s někým jiným taková témata?

Pokud ano, o čem mluvíte?

Graf 10: Téma krizových situací ve škole (v absolutních číslech)

Zdroj: Vlastní výzkum

V odpovědi na otázku č. 10 uvedlo 70 % dětí, že si ve škole ani jinde nepovídají na téma krizových situací. 30 % procent dětí uvedlo, že si povídají o šikanování, týrání dětí, rozvodech v rodině apod.

4.2 Polostandardizovaný rozhovor s odbornými pracovníky zařízení

Okruh č. 1: Kolik zaměstnanců a dobrovolníků pracuje ve vaší organizaci?

Tab. 1: Počet zaměstnanců a dobrovolníků (v absolutních číslech)

Název organizace	Počet zaměstnanců + dobrovolníků
Unie Kompas	12 + 10
Onyx	5 + 3
Domino	15 + 8
Fond ohrožených dětí	3 + 0

Zdroj: Vlastní výzkum

Z odpovědí na otázku č. 1 bylo zjištěno, že největší organizací co do počtu zaměstnanců je o. s. Domino, to poskytuje i nejširší nabídku služeb a programů (8) pro děti i rodiče. Druhou největší organizací je o. s. Unie Kompas, kde pracuje 12 stálých zaměstnanců a v současné době 10 dobrovolníků ve dvou klubech (T-klub a Klíč).

Okruh č. 2: Jaká je nejčastější krizová situace u dětí a mládeže, kterou při své práci řešíte?

Tab. 2: Nejčastěji řešená krizová situace

Název organizace	Krizová situace
Unie Kompas	Mladší děti: rozvraty v rodině, alkohol v rodině Starší děti: partnerské vztahy, šikana ve škole
Onyx	Mládež, rodina, partneři: drogové poradenství, zprostředkování léčby a další návaznosti
Domino	Rozvody v rodinách, šikana ve škole
Fond ohrožených dětí	Týrání a zneužívání dětí, zanedbávání péče

Zdroj: Vlastní výzkum

U otázky č. 2 vidíme, že největší zastoupení v krizových situacích mají rozvody nebo rozvraty rodinného zázemí a šikana mezi spolužáky.

Okruh č. 3: Kolik klientů navštíví vaše zařízení?

Tab. 3: Počet klientů za den (v absolutních číslech)

Název organizace	Počet klientů
Unie Kompas	30/den (oba kluby)
Onyx	574/rok (K centrum + Streetwork)
Domino	50/den (více středisek)
Fond ohrožených dětí	Neuvedeno

Zdroj: Vlastní výzkum

V otázce č. 3 byly zjištěny počty klientů za určité časové období. Vedoucí pracovnice FOD neměla toto číslo k dispozici, ve výroční zprávě z roku 2007 byl zjištěn počet 4.210 ohrožených dětí v celé ČR, kterým byla poskytnuta pomoc.

Okruh č. 4: Organizuje vaše zařízení preventivní programy pro děti a mládež?

Tab. 4: Preventivní programy

Název organizace	Preventivní programy
Unie Kompas	Ano, ve školách a vlastním zařízení: HIV, šikana, sex. zneužívání
Onyx	Ano, ve školách: drogy, prevence a důsledky
Domino	Ne pro mládež, jen pro ženy ohrožené exkluzí
Fond ohrožených dětí	Ano, legislativa a praxe na úseku ochrany dětí

Zdroj: Vlastní výzkum

Z odpovědí na otázku č. 4 můžeme vidět, že tři ze čtyř organizací se zabývají preventivními programy. Vedoucí pracovnice FOD uvedla, že kvůli nízkému počtu zaměstnanců je jejich přednášková činnost jen výjimečná. Odborní pracovníci Unie Kompas jsou žádáni především na 2. stupni základních škol.

Okruh č. 5: Spolupracuje vaše organizace s ostatními organizacemi ve Zlíně?

Tab. 5: Spolupráce

Název organizace	Spolupráce
Unie Kompas	Ano, součást Pracovní skupiny Zlínského kraje
Onyx	Ano, podílí se na komunitním plánování soc. služeb ve městě Zlín
Domino	Ne
Fond ohrožených dětí	Ano, s policií, OSPOD, příp. ostatními

Zdroj: Vlastní výzkum

K otázce č. 5 uvedla pracovnice o. s. Domino, že spolupracují s ostatními svými středisky ve Zlínském kraji. Organizace Unie Kompas je součástí Pracovní skupiny Zlínského kraje, která sdružuje všechny organizace zaměřené na děti a mládež.

Okruh č. 6: Jaký prostředek, metodu, postup využíváte k informování dětí o možnostech pomoci v krizové situaci?

Tab. 6: Informační prostředek

Název organizace	Informační prostředek, metoda, postup
Unie Kompas	Zážitkové přednášky, práce v kolektivu
Onyx	Individuální poradenství, psychoterapie
Domino	Snaha zamezit krizovým situacím
Fond ohrožených dětí	Informace prostřednictvím médií

Zdroj: Vlastní výzkum

V odpovědi na otázku č. 6 mluvily pracovnice Unie Kompas, Domino a FOD o prosazování preventivních metod ke zvýšení informovanosti dětí o možné pomoci. Organizace Domino se snaží zabránit vzniku krizových situací tak, že předkládá svým klientům širokou nabídku aktivit k vyplnění volného času. Tak vzniká jen malý prostor pro ostatní aktivity, které by mohly vést ke vzniku nežádoucího chování (např. šikana, zneužívání alkoholu, drog). Vedoucí pracovník sdružení Onyx mluvil spíše o sekundární prevenci, která se v tomto zařízení poskytuje nejčastěji.

5. Diskuze

Mezi dotazovanými respondenty bylo 56 % chlapců a 44 % dívek. V 60 % odpovídali žáci druhého stupně ve věku 11–15 let, tzn. děti staršího školního věku. Dalších 40 % byly děti mladšího školního věku (6–10 let). Tak rozděluje školní věk Velemínský (28).

Původním záměrem bylo rozlišit žáky, kteří bydlí přímo ve Zlíně, od žáků žijících v okolních městech nebo vesnicích a zjistit, zda jsou nějaké rozdíly v chápání pojmu krizové situace a zda jsou děti ovlivněny ve svém chování místem bydliště. Bylo zjištěno, že žáků žijících mimo město je jen 14 % z celkového vzorku, jejich chování a prožívání není nijak odlišné od ostatních, proto nejsou v dalších otázkách tyto dvě skupiny rozlišovány.

Z grafu 4 vyplývá, že 25 % dětí považuje za krizovou situaci rozvod rodičů, ale téměř stejné procento, tedy 23 % dětí odpovědělo, že za krizovou situaci považuje bití dětí nebo nemoc rodinného příslušníka (19 %). To se shoduje s názorem Matějčka (13), že riziková situace vzniká i jinými „ztrátami“ v rodině než jen rozvodem. Jde např. o úmrtí člena rodiny nebo jeho dlouhodobou nepřítomnost z důvodu onemocnění, invalidity, alkoholismu apod. Při porovnání výsledků získaných z rozhovorů (tab. 2) vidíme shodu, protože pracovníci organizací se při své práci nejčastěji setkávají s řešením krizí z důvodu rozvodu nebo rozvratu rodiny. Další významnou část tvoří šikana mezi spolužáky, tu ale žáci uvedli jen v devíti případech z celkového vzorku dotazovaných. Do určité míry ji možná žáci berou jako druh hry nebo budování hierarchie ve třídě a škole. Každopádně je šikana ve školách problémem, který se neustále špatně odhaluje a prokazuje. Jak uvádí Kolář (11): „Odhalení šikany brání z rozličných důvodů a pohnutek všichni účastníci. Např. oběť ze strachu nedokáže podrobněji vypovídat a odmítá svědčit, agresoři úporně, přesvědčivě a organizovaně lžou, ostatní spolužáci svědčí falešně, aby se sami nestali obětí, rodiče oběti prosí o zastavení jakéhokoliv vyšetřování.“

Zkušenosti dětí s krizovou situací se ukázaly být častější u dětí staršího školního věku, 102 z nich již u sebe, svých příbuzných nebo známých pozorovalo takovou

událost. Ostatních 27 dětí bylo mladšího školního věku (graf 5b). Domnívám se tedy, že starší děti jsou vnímavější k takovým situacím a oproti mladším spolužákům už také mohli zažít více různých životních událostí. 183 dotazovaných z celkového vzorku se prozatím nesešlo s žádnou krizí. Z toho snad můžeme usuzovat, že se v rodinách těchto dětí otevřeně hovoří o všech řešených problémech i s dětmi, a ty potom nemají pocit, že prochází krizovou situací. Zde najdeme i souvislost s odpověďmi v grafu 7. Zjištěno bylo, že děti mají největší důvěru ve své rodiče. Těm by se v první řadě svěřily se svým problémem, pokud by si nevěděly rady. To potvrzuje i Matějček v knize (13), kde uvádí, že citový vztah dítěte k „jeho“ lidem (matka, otec, babička či kdokoliv jiný, kdo se k dítěti mateřsky chová) se zakládá nikoliv na tom, že tito lidé mu působí nějakou příjemnost, nýbrž že mu zajišťují pocit bezpečí a jistoty. Rodičům by se svěřilo 64 % dotázaných, z toho byla většina dívek a dětí mladšího školního věku. 24 % dotázaných by se svěřilo kamarádovi, tato odpověď převládala u chlapců (další počty jsou ve srovnání s těmito zanedbatelné).

Problémem v dotazníku se ukázaly být otázky, které se týkaly znalostí specializovaného pracoviště a telefonního čísla tísňové linky. Dětem, jak mladším, tak starším, splynuly termíny „tísňová linka“ a „specializované pracoviště“. Usuzuji, že k tomu dochází jako následek prováděných preventivních programů ve školách, jak jsou uvedeny např. ve Výroční zprávě o. s. Unie Kompas (30), kde jsou děti od prvopočátku vedeny k zapamatování si základních telefonních čísel pro přivolání pomoci. Proto zde v případě otázky 6. jako specializované pracoviště děti uváděly (48 %) policii, záchrannou službu a hasiče a v případě 8. otázky uvedly telefonní čísla na tyto složky integrovaného záchranného systému. Pokud se zaměříme na výsledky z rozhovoru (tab. 4) uvedly tři ze čtyř organizací, že provádí preventivní programy na základních školách. Při počtu asi 15 základních škol ve Zlíně nemohou organizace pokrýt potřebu preventivních programů. Děti docházejících ve svém vlastním volnu do zařízení, kde by mohly získat informace a zkušenosti, je dle tab. 3 velmi malé množství. Přitom děti očekávají pomoc od odborných zařízení na velmi vysoké úrovni. Graf 9 ukazuje, co čekají děti, že jim bude od zařízení poskytnuto. 47 % by zde hledalo pomoc a 41 % by dokonce čekalo, že odborník úplně vyřeší daný problém za ně. Toto očekávání je

bohužel nereálné, i když většina zařízení je dnes již schopna poskytnout všestrannou pomoc. To dokazuje v mnoha případech i vysokoškolské vzdělání vedoucích pracovníků a jejich dlouholetá praxe. Neziskových organizací v posledních letech přibývá, rozrůstají se co do počtu svých zaměstnanců a mají jistě větší možnosti k tomu, aby lépe než dříve prováděly činnost, ke které jsou určeny. Důležitou roli v těchto zařízeních hrají i dobrovolníci. Dobrovolník vydává část svých schopností, energie a času. Tuto činnost vykonává ve prospěch druhých bez nároku na finanční odměnu. Získává dobrý pocit, smysl života, přátelství, zkušenosti a mnoho dalšího (2).

První preventivní opatření by ale, podle mého názoru, měla vycházet spíše ze školských zařízení. Bohužel školy nemají ve svých vzdělávacích programech zahrnuty předměty s tímto zaměřením, a pokud ano, tak jen velmi okrajově. Jak uvádí Volfová (29): „Opatření na úrovni odborníků a kolektivních zařízení by měla zajistit odpovídající vzdělání pracovníků, poskytnout dětem osvětu, která odpovídá stupni jejich intelektuálního vývoje, informovat děti o možných nebezpečích, která jim hrozí, zavést jasná a srozumitelná pravidla pomoci v nouzi (určit postup a konkrétní osoby, na které se dítě může obrátit).“

V 70 % případů uvedly děti, že ve škole témata krizových situací nerozebírají. To se neshoduje s tvrzením uvedeným v provedených rozhovorech s odbornými pracovníky jednotlivých sdružení, kteří uvedli, že jednou z náplní jejich práce je přednášení preventivních programů pro žáky ve školách.

Domnívám se, že spolupráce škol, odborných zařízení i rodičů je v tomto směru nezbytná. Jak se ve výzkumu ukázalo, rodiče jsou těmi, kterým děti nejvíce věří. Školské zařízení je určeno k podávání prvních informací a výuce dítěte, odborná zařízení jsou zakládána za účelem řešit nenastalé nebo již probíhající krizové situace dětí a mladistvých. Pokud bude tato práce nejednotná, nekoordinovaná, a hlavně nebude-li včasná, bude těžké nějakého úspěchu dosáhnout. Jedině tento ucelený princip spolupráce může přinést pozitivní výsledky.

Výše uvedené neziskové organizace mohou být příkladem zařízení, která se snaží spolupracovat. Důkazem je návštěvnost dětí a mládeže v jejich programech (30).

Hypotéza č. 1 z kvantitativního výzkumu byla potvrzena: Děti a mládež jsou nedostatečně informováni o možnostech dostupné odborné pomoci v případě, že se ocitnou v krizové situaci.

Vyplývá to z dotazníků dětí. Jejich neinformovanost, co se vyhledání pomoci v krizové situaci týká, je jasným důkazem, že je třeba zapojit širší okruh sociálního prostředí (rodina, škola, neziskové organizace, média atd.) k tomu, aby se děti dozvěděly, kde a jakou pomoc mohou najít.

Z výsledků rozhovorů z kvalitativního výzkumu můžeme stanovit **hypotézu č. 2: Preventivní programy nejsou ve školských zařízeních prováděny v takové míře, aby pokryly potřeby informovanosti žáků.**

Primární prevencí jsou veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům sociálněpatologických jevů, případně minimalizovat jejich negativní dopad, včetně dalšího šíření. Nespecifická primární prevence představuje základ a nosný prvek celého systému prevence, jde o volnočasové aktivity určené nejširším vrstvám dětí a mládeže umožňující harmonický rozvoj osobnosti jednotlivce. Existovaly by i za absence sociálněpatologických jevů. Specifická primární prevence je realizována v rámci podpůrných programů pro rizikové skupiny, pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami, jako prevence před exkluzí (18).

6. Závěr

Hlavním cílem práce bylo zmapovat okolnosti krizových situací vyskytujících se u dětí a mládeže, tzn. zjistit míru informovanosti o organizacích, na které se děti mohou v případě krizové situace obrátit. Dílčím cílem bylo zjistit, co děti považují za krizovou situaci a zda jsou schopny samostatně vyhledat pomoc v těžké životní situaci. Cílem č. 2 bylo zjistit, jaké procento oslovených dětí se již setkalo s krizovou situací. Předpokládám, že daný cíl jsem splnila. Teoretická část je shrnutím obecných poznatků, které s danou problematikou souvisí. Ve výzkumné části bylo dotazníkovým šetřením zjištěno, že i děti a mládež se setkávají s krizovými situacemi buď u sebe nebo ve svém blízkém okolí. Nemají ale ve velké většině představu o tom, kam se obrátit o pomoc, pokud takovýto stav nastane. Na druhou stranu bylo v rámci rozhovorů provedených s odbornými pracovníky zjištěno, že organizace působí v rámci prevence prostřednictvím přednášek a programů, které nabízí svým klientům, a snaží se dětem přiblížit možnosti, jak se zachovat v nejrůznějších životních situacích. Výsledky výzkumu také ukazují, že spousta dětí a mladistvých tráví svůj volný čas v těchto organizacích využíváním jejich služeb, tím tedy zvyšují možnost rozšíření svých znalostí týkající se dané problematiky. Výzkum potvrdil předpokládanou hypotézu. Stále existují rezervy v tom, co mohou odborná pracoviště, školy a rodiny pro své děti udělat.

Řešením by mohlo být rozšíření počtu institucí, které nabízejí pomoc prostřednictvím volnočasových aktivit dětem a mládeži či znásobení preventivních programů prováděných ve školách, které by měly být nenásilné a vyhovovat zájmům dětí a dospívajících. Rodina by měla být informována o svém vlivu na chování dětí, aby mohla dávat řádný příklad svým vlastním odpovědným chováním, neodmítavým postojem ke starostem dětí, nevyřazováním dětí z diskuze o důležitých otázkách v životě rodiny.

Jakékoliv krizi dokáže dítě nejlépe čelit, pouze pokud je dobře informované. Výchova v tomto směru by měla probíhat otevřeně, a to v součinnosti s rodinou, školou a odbornou organizací. Všichni musí být vychovateli a rovnoprávnými partnery a

poradci. To je jednou z podmínek úspěchu ve změnách postojů dětí a dospívajících k samostatnosti a schopnosti pomoci si v těžké životní situaci.

7. Klíčová slova

Krizová situace

Nezisková organizace

Dítě

Rozvod

Prevence

8. Seznam použitých zdrojů

1. Boldis.cz. *Bibliografické citace dokumentů podle ISO 690 a ISO 690–2* [online]. 11. 11. 2004 [cit. 2009-02-23]. Dostupné <http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>.
2. *Co je to vlastně dobrovolnictví* [online]. [cit. 2009-04-13]. Dostupné z: http://www.dobrovolnik.cz/1_coje.shtml.
3. ČÍRTKOVÁ, Ludmila: *Policejní psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál, 2000. 266 s. ISBN 80-7178-475-3.
4. DISMAN, Miroslav: *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 80-7184-141-2.
5. Domino. *Organizace přátelská dětem, mládeži a rodině* [online]. 1993-2009 [cit. 2009-02-11]. Dostupné z: <http://www.domino-zlin.cz/?page=o-nas>.
6. Drogy-info.cz. *Zaostřeno na drogy* [online]. Publikováno 19. 11. 2008 [cit. 2009-02-13]. Dostupné z: http://www.drogy-info.cz/index.php/publikace/zaostreno_na_drogy/2008_zaostreno_na_drogy/zaostreno_na_drogy_2008_05_cislo_5_2008.
7. FARKAŠOVÁ, Dana a kol: *Výzkum v ošetrovatelství*. 1. vyd. Martin: Osveta, 2006. 88 s. ISBN 80-8063-229-4.
8. FOJTÍKOVÁ, Zuzana: *Společensví proti šikaně* [online]. 2004 [cit. 2009-03-15]. Dostupné z: <http://www.sikana.org/onas.html>.
9. Fond ohrožených dětí. *Týrané děti* [online]. 2008 [cit. 2009-02-16]. Dostupné z: <http://www.fod.cz/>.
10. HOLUB, Milan – NOVÁ, Hana – HYKLOVÁ, Jana: *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. 8. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2007. 750 s. ISBN 978-80-7201-668-6.

11. KAHOUN, Vilém a kol: *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II.* 1. vyd. Praha: Triton, 2007. 281 s. ISBN 978-80-7387-064-5.
12. KOLÁŘ, Michal: *Bolest šikanování.* 2. vyd. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367-014-3.
13. KOLÁŘ, Michal: *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc.* 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.
14. MATĚJČEK, Zdeněk: *Co děti nejvíc potřebují.* 3. vyd. Praha: Portál, 2003. 112 s. ISBN 80-7178-853-8.
15. MATĚJČEK, Zdeněk – DYTRYCH, Zdeněk: *Krizové situace v rodině očima dítěte.* 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 128 s. ISBN 80-247-0332-7.
16. MILFAIT, René: *Komerční sexualizované násilí na dětech.* 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 210 s. ISBN 978-80-7367-320-8.
17. Minimalizace šikany. *Šikana z pohledu paragrafů* [online]. 2008 [cit. 2009-02-22]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/informace-o-sikane/13-informace-o-sikane/28-sikana-z-pohledu-paragrafu>.
18. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování* [online]. 2006 [cit. 2009-02-09]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/soubory/Tiskovy_odbor/Metodicky_pokyn_k_prevenci_a_reseni_sikanovani.pdf.
19. Ministerstvo vnitra ČR: *Policista* [online]. 2008 [cit. 2009-03-04]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/casopisy-policista.aspx>.
20. Ministerstvo zdravotnictví ČR: *Věstník 10/2005: Postup lékařů primární péče při podezření ze syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (sy. CAN)* [online]. 2008 [cit. 2009-02-13]. Dostupné z: <http://www.mzcr.cz/Odbornik/Pages/363-vestnik-102005.html>.
21. NEŠPOR, Karel – CSÉMY, Ladislav: *Alkohol, drogy a vaše děti: jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat, jak je zvládat.* 3. rozšířené vydání. Praha: Sportpropag, 1995. 160 s.

22. NOVOTNÁ, Věra – BURDOVÁ, Eva – BRABENEC, František: Zákon o sociálně právní ochraně dětí: komentář. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2002. 306 s. ISBN 80-86131-31-9.
23. PETERKOVÁ, Michaela: *Alkoholismus* [online]. 2008 [cit. 2009-03-03]. Dostupné z: <http://www.psychotesty.psyx.cz/texty/alkoholismus-zavislost-na-alkoholu.htm>.
24. Policie ČR. *Děti a mládež* [online]. 2008 [2009-02-12]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/deti-a-mladez.aspx>.
25. PREKOPOVÁ, Jiřina a kol.: *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. 151 s. ISBN 80-7178-854-6.
26. RONENOVÁ, Tammie – MOŽNÝ, Petr: *Psychologická pomoc dětem v nesnázích: kognitivně – behaviorální přístupy při práci s dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 159 s. ISBN 80-7178-370-6.
27. VÁGNEROVÁ, Marie: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.
28. VÁGNEROVÁ, Marie: *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
29. VELEMÍNSKÝ, Miloš a kol.: *Vybrané kapitoly z pediatrie*. 3. vyd. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2000. 183 s. ISBN 80-7040-445-0.
30. VOLFOVÁ, Iva – KOZÁKOVÁ, Zdeňka – VELEMÍNSKÝ, Miloš: *Prevence sexuálního zneužívání dětí a adolescentů se specifickými potřebami*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. 76 s. ISBN 978-80-7387-129-1.
31. *Výroční zpráva Onyx o. s. za rok 2007*. Netočný Petr. 1. vyd. 2008.
32. *Výroční zpráva Unie Kompas o. s. za rok 2007*. Stavjaníková Martina. 1. vyd. 2008.
33. WARSHAK, Richard A.: *Rozvodové jedy*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. 389 s. ISBN 80-7254-439-X.

34. WEISS, Petr a kol.: *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. 264 s. ISBN 80-247-0929-5.

9. Přílohy

Příloha č. 1 Dotazník pro žáky základních škol

Příloha č. 2 Záznamový arch k rozhovoru s odbornými pracovníky

Dotazník pro žáky ZŠ

1. Jsi dívka
chlapec

2. Jaký je tvůj věk?

- 6-10 let
11-15 let

3. Kde bydlíš?

- ve Zlíně
v okolí

4. Vyber jednu situaci, kterou v životě považuješ za krizovou.

- Rozvod rodičů
Hádka s kamarádem/kamarádkou
Nemoc rodinného příslušníka
Špatné známky ve škole
Bití dětí
Ztráta oblíbeného zvířete
Něco jiného Co?

.....

5. Znáš někoho, kdo se již ocitl v těžké situaci a potřeboval pomoc?

- Ano Kdo to byl a v jaké situaci?
- Ne

6. Znáš nějaké specializované pracoviště, které by ti mohlo pomoci v těžké životní situaci? Jestli ano, jaké?

.....

7. Na koho by ses obrátil/a, kdyby sis se svým problémem nevěděl/a rady?

- Rodiče
- Učitele
- Policii
- Kamarády
- Jinam Kam?

8. Znáš nějaké telefonní číslo na tísňovou linku?

- Ano Jaké a kam?
- Ne

9. Co myslíš, že udělá pracovník takové linky poté, co mu zavoláš a svěříš se mu se svým problémem?

.....

10. Probíráte ve škole s učiteli nebo s někým jiným taková témata? Pokud ano, o čem mluvíte?

- Ano O čem?
- Ne

Záznamový arch k rozhovoru

Organizace..... Zařazení pracovníka

1. Kolik zaměstnanců a dobrovolníků pracuje ve vaší organizaci?

.....

2. Jaká je nejčastější krizová situace dětí a mládeže, kterou při své práci řešíte?

.....

3. Kolik klientů navštíví vaše zařízení?

.....

4. Organizuje vaše zařízení preventivní programy pro děti a mládež?

.....

5. Spolupracuje vaše organizace s ostatními organizacemi ve Zlíně?

.....

6. Jaký prostředek, metodu, postup využíváte k informování dětí o možnostech pomoci v krizové situaci?

.....